

ISSN – 2616-6275

ISSN (online) 2617-9822

Центральноукраїнський національний
технічний університет

Central Ukrainian National Technical
University

Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav

Українське нумізматичне товариство

Ukrainian Numismatic Society

УКРАЇНСЬКИЙ
НУМІЗМАТИЧНИЙ
ЩОРІЧНИК

THE UKRAINIAN
NUMISMATIC
ANNUAL

Випуск 9 Issue

Кропивницький – Переяслав
Kropyvnytskyi – Pereiaslav

2025

УДК 737(062.552)

Український нумізматичний щорічник. Вип. 9. Кропивницький, 2025. 446 с.
The Ukrainian Numismatic Annual. Issue 9, Kropyvnytskyi, 2025. 446 p.

Media ID: R30-04540

Науковий журнал «Український нумізматичний щорічник»
включений до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України з історичних наук
(Наказ МОН України № 1721 від 10.12.2024 року)

Журнал включено до міжнародних баз даних:

Scopus, Erih Plus, CEEOL, DOAJ

**Рекомендовано до друку Вченою радою Центральноукраїнського національного технічного
університету**

Протокол № 4 від 4 грудня 2025 р.

Журнал адресований науковцям, викладачам, аспірантам, докторантам, студентам, працівникам музейних установ, експертам-мистецтвознавцям та всім, хто цікавиться питаннями нумізматики і спеціальних галузей історичної науки. Редакційна колегія не завжди поділяє позиції, викладені авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних і посилань.

Головний редактор: Василь ОРЛИК, д.і.н., проф.
Заступник головного редактора: Андрій БОЙКО-ГАГАРІН, д.і.н.
Відповідальний секретар: Ганна БОНДАРЕНКО

Редколегія:

АРМАДА, Алмудена Аріса, PhD., Нью-Йоркський університет (Мадрид, Іспанія)
БОНДАРЕНКО Олександр, д.і.н., проф. Центральноукраїнський національний технічний університет
ВЛАДІМІРОВА-АЛАДЖОВА, Дочка, д-р, проф., Національний інститут археології та Музей, Болгарська академія наук (Софія, Болгарія)
ДЕРГАЧОВА, Лілія, PhD, Віденський університет (Відень, Австрія)
КАЛЛАТАЙ, Франсуа (де), д-р, проф., Королівська академія Бельгії (Брюссель, Бельгія)
КАСТРИЦІО, Даніеле, PhD., проф, Університет Мессіни (Мессіна, Італія)
КОЦУР, Віктор, д.і.н., проф., Університет Григорія Сковороди в Переяславі
МІЛЬЧАРЕК, Маріуш, доктор хабілітований, професор, Інститут етнології та археології Польської академії наук (Варшава-Лодзь, Польща)
НІКОЛАЄВ, Микола, д.і.н., доц., Центральноукраїнський національний технічний університет
ОРЛИК, Світлана, д.і.н., проф., Центральноукраїнський національний технічний університет
ПИЖИК, Марк, PhD, Дослідницький інститут Гетті (Лос-Анджелес, Сполучені Штати Америки)
ПОПЕСКУ, Адріан, PhD., Кембріджський університет (Кембрідж, Велика Британія)
РІЖНЯК, Ренат, д.і.н., проф., Донецький державний університет внутрішніх справ
СТОЛБА, Володимир, д-р хабілітований, Берлін-Бранденбурзька академія наук і гуманітарних наук (Берлін, Німеччина)
ФІЛІПОВ, Кшиштоф, доктор хабілітований, проф., Комісія з гуманітарних наук Польської академії наук, Ольштин-Білостоцький відділ (Білосток, Польща)
ЦИГАНЕНКО, Лілія, д.і.н., проф., Ізмаїльський державний гуманітарний університет
ШВЕЦЬ, Олена, PhD, Центральноукраїнський національний технічний університет
ШУЛЬЦ, Вольфганг, PhD, незалежний дослідник (Ессен, Німеччина)

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційній сторінці видання:

<https://numismatic-journal.com/index.php/journal>

© Український нумізматичний щорічник 2025

© Автори статей 2025

ЗМІСТ

I. Антична нумізматика

1. Орлик М. «МОНЕТА-СТРІЛКА» З ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ.....5
2. Ніколаєв М. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОВТОРЮВАНИХ МОНЕТНИХ СКОРОЧЕНЬ (МОНОГРАМ): ДО ЗАВЕРШЕННЯ ДИСКУСІЇ14
3. Орлик В., де Каллатай Ф. НОВА МІТРИДАТОВА МОНЕТАРНЯ ДЛЯ БРОНЗОВИХ МОНЕТ З ЛЕГЕНДОЮ ΣΑΜΙΣΟΝΣ (ДОПОВНЕННЯ).....35
4. Реттгер К. МОНЕТИ БОЇВ, ЕРАВІСКІВ ТА ЇХНІ ІМІТАЦІЇ З ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ39
5. Надвірняк О., Погорілець О., Кійко Г. ДО ПИТАННЯ ТИПОЛОГІЇ ДЕМОНЕТИЗОВАНИХ РИМСЬКИХ ДЕНАРІЇВ ТА ЇХ ЛИТИХ КОПІЙ/НАСЛІДУВАНЬ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗНАХІДОК З ПОРІЧЧЯ СЕРЕДНЬОГО ДНІСТРА, ПІВДЕННОГО БУГУ ТА ЇХНІХ ДОПЛИВІВ).....79

II. Нумізматика середньовіччя та ранньомодерного періоду

6. Пагава І. МОНЕТАРНА ЕКОНОМІКА БАГРАТІДСЬКОЇ ГРУЗІЇ ХІ СТОЛІТТЯ.....88
7. Кулешов С. Шатайло М. МІДНІ ІМІТАЦІЇ ДЕНАРІЇВ ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ ЛИТОВСЬКОГО КАЗИМИРА IV ЯГЕЛЛОНЧИКА, ЗНАЙДЕНІ НА СУМЩИНІ.....116
8. Лисейко Я., Галів М., Льницький В. ГРОШОВИЙ ВИМІР ЗБИТКІВ У ЛЬВІВСЬКІЙ ЗЕМЛІ, ЗАВДАНИХ ВНАСЛІДОК ТАТАРСЬКИХ НАБІГІВ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХVII СТОЛІТТЯ.....129

III. Східна нумізматика

9. Олександр Потильчак О., Коцур В. НОВІ ЗНАХІДКИ САСАНІДСЬКИХ ТА АРАБО-САСАНІДСЬКИХ МОНЕТ VI–VIII СТОЛІТЬ В УКРАЇНІ.....141
10. Аріса Армада А., Лопес Зафра Р. НЕОПУБЛІКОВАНИЙ ДИРХЕМ САМАРКАНДСЬКОГО МОНЕТНОГО ДВОРУ 130/747–748 РР.....172
11. Степаненко С., Олів'є Е., Свистун Г., Калугіна Є. СКАРБ З МАЯЦЬКОГО (ЦАРИНОГО) ГОРОДИЩА.....182

IV. Нумізматика та історія грошового обігу в пізній модерний період

12. Орлик С., Тищенко Д., Франчук Т. ДЕСЯТЬ КОПІЙОК – ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІМПЕРСЬКОЇ ГРОШОВОЇ ПАРАДИГМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ГРОШОВІЙ СИСТЕМІ.....209
13. Бугаєва М., Ю. Кирилов Ю., Грановська В. ІНВЕСТИЦІЙНІ МОНЕТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА СВІТОВОГО ДОСВІДУ230

V. Питання теорії та методології нумізматичних досліджень

14. Мережко Н., Піркович К., Ковтун О. АВТЕНТИЧНІСТЬ НУМІЗМАТИЧНИХ ПАМ'ЯТОК ЗІ СРІБЛА НА ПРИКЛАДІ ГРИВНІ ДАВНЬОЇ РУСІ.....252
15. Бохан Ю., Кормош Ж., Кропівний В. ЦИФРОВА РЕКОНСТРУКЦІЯ КОРОЗИЙНИХ ФАЗ МІДІ ТА БРОНЗИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІАГНОСТИКИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПАТИН265
16. Бойко-Гагарін А., Гриценко Г., Гук О. АНТИЧНІ МОНЕТИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я НА СТОРІНКАХ КАТАЛОГІВ НУМІЗМАТИЧНИХ АУКЦІОНІВ КІН. ХХ СТ.291

VI. Історія нумізматики

17. Пасічник Н., Ріжняк Р., Мех Н. ЕВОЛЮЦІЯ НУМІЗМАТИЧНИХ БАЗ ДАНИХ У ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ: ДОЦИФРОВА ЕПОХА303
18. Афанасьєв І. НУМІЗМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Ф. О. КОЛОДІЯ НАПРИКІНЦІ 1890-Х – НА ПОЧАТКУ 1910-Х РОКІВ.....323

VII. Цифрова нумізматика

19. Пищик М. LINKED OPEN DATA ТА УКРАЇНСЬКА НУМІЗМАТИКА.....348
20. Улічев О., Дресєв О., Федоренко М. ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА АВТОМАТИЗАЦІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ ЗАМІНИ ШТЕМПЕЛІВ КАРБУВАННЯ МОНЕТ.....358
21. Швець О., Бондаренко О., Коцур В. 3D-ТЕХНОЛОГІЇ В НУМІЗМАТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: УПРОВАДЖЕННЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОБМЕЖЕННЯ.....370
22. Петер У., Столба В.Ф. IMAGNUM: ЦИФРОВИЙ ТЕЗАУРУС ІКОНОГРАФІЇ ГРЕЦЬКИХ МОНЕТ І НОВІ АНАЛІТИЧНІ ПІДХОДИ.....382

VIII. Гіпотези та проблемні питання

23. Орлик В., де Каллатай Ф., Колесніченко Є. НОВИЙ ТИП ОЛЬВІЙСЬКОЇ ДРАХМИ СЕРЕДИНИ II СТ. ДО Р. Х.....389
24. Мансфілд С. ЙМОВІРНІ ВІЗАНТІЙСЬКІ «ВІЙСЬКОВІ ГРОШІ» ЮСТИНА II – МОЖЛИВИЙ НОВИЙ МОНЕТНИЙ ДВІР ТА ЗАГАДКОВИЙ ЗВ'ЯЗОК.....397

IX. Фалеристика

25. Москалюк М., Тимошик М. ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ МЕДАЛЕЙ: СТАНДАРТИЗАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ (ІСТОРИКО-ГЕРАЛЬДИЧНИЙ АНАЛІЗ).....417
26. Вергунов В., Довгоруку Ю. НАГОРОДИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИСТАВОК НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ У ПЕРІОД 1860-Х – 1910-Х РОКІВ.....432

CONTENTS

I. Ancient numismatics

1. Orlyk M. AN ARROWHEAD-TYPE COIN FROM CENTRAL UKRAINE.....5
2. Nikolaev M. INTERPRETATION OF RECURRENT COIN ABBREVIATIONS (MONOGRAMS): TO THE COMPLETION OF THE DISCUSSION.....14
3. Orlyk V., de Callatay F. A NEW MITHRIDATIC MINT FOR THE BRONZES WITH THE LEGEND ΣΑΜΙΣΘΗΣ (SUPPLEMENT).....35
4. Röttger C. COINS OF THE BOII, THE ERAVISCI AND THEIR IMITATIONS FROM UKRAINE.....39
5. Nadvirnyak O., Pohorilets O., Kiyko H. ON THE TYPOLOGY OF DEMONETIZED ROMAN DENarii AND THEIR CASTED COPIES/IMITATIONS (BASED ON MATERIALS FROM FINDS ALONG THE MIDDLE DNIESTER, THE SOUTHERN BUKH AND THEIR TRIBUTARIES).....79

II. Numismatics of the Middle Ages and early modern period

6. Paghava I. MONETARY ECONOMY OF THE 11TH CENTURY BAGRATID GEORGIA.....88
7. Kuleshov S., Shataylo M. COPPER IMITATIONS OF THE DENarii OF THE GRAND DUKE OF LITHUANIA CASIMIR IV JAGIELLON FROM THE SUMY REGION.....116
8. Lyseyko Y., Haliv M., Ilnytsky V. THE MONETARY DIMENSION OF LOSSES IN THE LAND OF LVIV CAUSED BY TATAR RAIDS IN THE FIRST THIRD OF THE 17TH CENTURY.....129

III. Oriental numismatics

9. Потильчак О., Коцур В. НОВІ ЗНАХІДКИ САСАНІДСЬКИХ ТА АРАБО-САСАНІДСЬКИХ МОНЕТ VI–VIII СТОЛІТЬ В УКРАЇНІ141
10. Ariza Armada A., López Zafra R. AN UNPUBLISHED DIRHAM FROM THE SAMARKAND MINT OF THE YEAR 130/747–748.....172
11. Stepanenko S., Ollivier E., Svystun H., Kaluhina Y. HOARD FROM THE MAIATSKE (TSARYNE) HILLFORT.....182

IV. Numismatics and history of money circulation in the late modern period

12. Orlyk S., Tyshenko D., Franchuk T. TEN KOPECKS AS A TOOL FOR SHAPING THE IMPERIAL MONETARY PARADIGM IN THE UKRAINIAN MONETARY SYSTEM.....209
13. Buhaieva M., Kyrylov Y., Hranovska V. INVESTMENT COINS AS A TOOL OF FINANCIAL SECURITY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF UKRAINE AND LEADING COUNTRIES.....230

V. Issues of theory and history of numismatics

14. Merezhko N., Pirkovich K., Kovtun O. AUTHENTICITY OF NUMISMATIC MONUMENTS MADE OF SILVER USING THE EXAMPLE OF THE HRYVNIA OF ANCIENT RUSS.....252
15. Bokhan Y., Kormosh Z., Kropivnyi V. DIGITAL RECONSTRUCTION OF COPPER AND BRONZE CORROSION PHASES AS A TOOL FOR DIAGNOSIS AND INTERPRETATION OF PATINAS...265
16. Boyko-Haharin A., Hrytsenko H., Huk O. THE NORTH BLACK SEA COAST ANCIENT COINS IN THE NUMISMATIC AUCTION CATALOGUES OF THE END OF THE XX CENTURY291

VI. History of Numismatics

17. Pasichnyk N., Rizhniak R., Mekh N. EVOLUTION OF NUMISMATIC DATABASES IN A HISTORICAL DIMENSION: THE PRE-DIGITAL ERA.....303
18. Afanasiev I. NUMISMATIC ACTIVITY OF F. O. KOLODIY FROM THE LATE 1890S TO THE EARLY 1910S.....323

VII. Digital Numismatics

19. Pyzyk M. LINKED OPEN DATA AND UKRAINIAN NUMISMATICS348
20. Ulichev O., Drieiev O., Fedorenko M. INFORMATION SYSTEM FOR THE AUTOMATION OF RESTORING THE SEQUENCE OF COIN DIE CHANGES.....358
21. Shvets O., Bondarenko O., Kotsur V. 3D TECHNOLOGIES IN NUMISMATIC RESEARCH: IMPLEMENTATION, CLASSIFICATION, AND METHODOLOGICAL LIMITATIONS.....370
22. Peter U., F. Stolba V. IMAGNUM: A DIGITAL THESAURUS OF GREEK COIN ICONOGRAPHY AND ITS NEW ANALYTICAL FRAMEWORKS.....382

VIII. Hypotheses and problematic issues

23. Orlyk V., de Callatay F., Kolesnichenko E. A NEW TYPE OF OLBIAN DRACHMA FROM THE MID-2ND CENTURY BC.....389
24. Mansfield S. THE SUPPOSED BYZANTINE “MILITARY MONEY” OF JUSTIN II – A POSSIBLE NEW MINT AND AN INTRIGUING NEXUS.....397

IX. Phaleristics

25. Moskalyuk M., Tymoshyk M. EVOLUTION OF THE CONCEPT OF MILITARY MEDALS: STANDARDISATION OF TERMINOLOGY AND PROBLEMS OF CLASSIFICATION (HISTORICAL AND HERALDIC ANALYSIS).....417
26. Vergunov V., Dovhoruk Y. AWARDS OF AGRICULTURAL EXHIBITIONS IN THE TERRITORY OF UKRAINIAN PROVINCES IN THE PERIOD OF 1860s–1910s.....432

NUMISMATIC ACTIVITY OF F. O. KOLODIY FROM THE LATE 1890S TO THE EARLY 1910S

Illia Afanasiev

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
e-mail: i.afanasiev@kubg.edu.ua; ORCID: 0000-0002-2736-5021

Abstract

The **aim of the article** is to characterise the numismatic activity of Fedir Oleksandrovykh Kolodii, primarily the manifestations of advertising and information communication in it, based on documents of Fund 1196 of the Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, as well as a number of other sources.

Methodology: historical-genetic, historical-comparative methods, content analysis, use of a psychological approach to activity as a factor in the development of an individual, his motivation, values, general and special abilities, political views.

The **scientific novelty** is the introduction of several dozen archival documents into academic circulation, the establishment of hundreds of facts regarding numismatic activity of F. O. Kolodii, the putting forward of several hypotheses on the history of monetary circulation of the 17th–18th centuries. and the advertising and information activities of numismatists of the Russian Empire in the 1870s–1910s.

Conclusions. Lieutenant General Fedor Oleksandrovykh Kolodii, head of the defense of Kamianets-Podilskyi in 1919, made a very successful career in the Russian Imperial Army. Between 1918 and 1920, while holding positions worthy of the rank of general, he played a major role in the actions of the Army of the Ukrainian People's Republic. However, his numismatic activity has not yet been the subject of scientific research, and has hardly been mentioned by scientists. It has been proved that F. O. Kolodiy was not just respected among numismatists of the Russian Empire in the late 1890s – the early 1910s as an expert, a deep connoisseur of his subject of collection, i. e. coins of specific Eastern Slavic appanage principalities, but also an active subject of trade in collectible coins. He invested a lot of time, effort, and financial resources in this activity, conducting it inventively, using many advertising and informational means. Until the 1903, he conducted this activity in conditions of almost complete absence of advertising information about fellow numismatists, and therefore was forced to make great efforts to analyse the information environment in order to find counterparties for trade and exchange of collector coins. The documents of Fund 1196 of the Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv which concern the activities of F. O. Kolodii, contain numerous vivid examples of networking, which he carried out to improve his numismatic activities. In parallel with the activity of a collector, numismatist-expert, F. O. Kolodii quickly made a career in the military service. The fact that F. O. Kolodii managed to graduate from the General Staff Academy at the end of the 19th century testifies to the high level of his working capacity,

purposefulness, cognitive abilities, and inclination to analytics. The subsequent successful long-term combination of a military career with numismatics, that is, two labor-intensive, energy- and time-consuming, substantively different areas of activity, contributed to the strengthening of F. O. Kolodii's work capacity, self-organization, developed his analytical abilities, the ability to combine attention to small details with the coverage of a wide range of issues, thus the skills of orientation in non-standard situations, little-studied topics, in conditions of uncertainty. Unlike the collection of coins minted by Russian emperors, i. e. the most common numismatic topic in the Russian Empire, F. O. Kolodii's main numismatic topic was rare, little-studied at that time, therefore it required more complicated analytical work, as well as and social and communication actions, intellectual courage, and a wide range of contacts in many remote regions. This topic taught him, a subject of the Russian Empire, to the idea that the long-term existence of many states without the Russian Empire was possible in the East Slavic lands. Collecting was the reason for F. O. Kolodii's new contacts. These were, in particular, friendly, close relations with K. V. Bolsunovskij, an enthusiastic seeker of historical features of Ukrainian identity, non-Russianness, as well as with M. V. Bilozerskij, whose family was very closely connected with the Ukrainian national and cultural movement, as well as communication with other representatives of Ukrainian Cossack-starshin families. Obviously, the peculiarities of numismatic activity described in the study looked to be a significant factor in the personal and political transformation of F. O. Kolodii in 1918, when he proved, more than most of his colleagues in the military service in the Russian empire, to be psychologically ready to accept the new political reality, the Ukrainian People's Republic, and active responsible service to this republic in extremely difficult conditions.

Some features of the advertising and information activities of Kyiv numismatists and their colleagues from some other cities during the last quarter of the 19th century and the early 1910s, which were conducted to replenish collections or sell coins, have also been analysed and described. The study revealed a number of such messages by numismatists of the late 19th and the early 20th centuries, which provide grounds for a new view of the features of the circulation of copper coins of Tsar Alexei Mikhailovich in the 1650s and the 1660s and the classification of poltynyks of the period during 1704 and 1710. Signs of the numismatic activity of a number of individuals, including prominent personalities, whose affiliation with the trade in collector coins was unknown or little known to their biographers, have been discovered.

The time of compilation and some features of the target audience of the list of persons found in the 1196 Fund of the Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, who, in the opinion of the author of the list, were directly related to the trade in collectible coins in the Russian Empire, have been identified.

Keywords: Fedir Oleksandrovych Kolodii (Kolodiy), numismatics in the Russian Empire, advertising and information communication, K. V. Bolsunovskij (Bolsunovsky), M. V. Bilozerskij (Belozersky).

НУМІЗМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Ф. О. КОЛОДІЯ НАПРИКІНЦІ 1890-Х – НА ПОЧАТКУ 1910-Х РОКІВ

Ілля Афанасьєв

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
e-mail: i.afanasiev@kubg.edu.ua; ORCID: 0000-0002-2736-5021

Анотація

Мета статті – характеристика нумізматичної діяльності Федора Олександровича Колодія, насамперед проявів рекламно-інформаційної комунікації в ній, на основі документів Фонду 1196 Центрального державного історичного архіву України (м. Київ) та низки інших джерел.

Методологія: історико-генетичний, історико-порівняльний методи, контент-аналіз, використання психологічного підходу до діяльності як чинника розвитку індивіда, його мотивації, цінностей, загальних і спеціальних здібностей, політичних поглядів.

Наукова новизна полягає у введенні низки архівних документів до наукового обігу, встановленні сотень фактів нумізматичної діяльності Ф. О. Колодія, висуванні кількох гіпотез із питань історії грошового обігу XVII–XVIII ст. та рекламно-інформаційної діяльності нумізматів Російської імперії 1870-х – 1910-х років.

Висновки. Генерал-поручник Федір Олександрович Колодій, видатний військовий діяч Української Народної Республіки, також вів і дуже активну нумізматичну діяльність. Встановлено, що Ф. О. Колодій був не просто шанованим серед багатьох нумізматів Російської імперії в кін. 1890-х – на поч. 1910-х рр. як експерт, глибокий знавець обраної ним теми колекціонування, монет удільних східнослов'янських князівств, але й активним суб'єктом торгівлі колекційними монетами, віддавав багато часу, сил, фінансових коштів цій діяльності, вів її винахідливо, з використанням багатьох рекламно-інформаційних засобів. Паралельно з активністю колекціонера, нумізмата-експерта, Ф. О. Колодій швидко робив кар'єру на державній службі.

Таке успішне багаторічне поєднання двох трудомістких, енерго- й часовитратних, змістовно відмінних один від одного напрямів діяльності сприяло посиленню працездатності, самоорганізованості Ф. О. Колодія, розвинуло в ньому аналітичні здібності, вміння поєднувати в умовах невизначеності увагу до дрібних деталей з охопленням широкого кола питань, навички орієнтації в нешаблонних ситуаціях, маловивчених темах. Характер обраної ним нумізматичної теми та спричинені колекціонуванням нові контакти, ймовірно, стали суттєвим чинником того, що Ф. О. Колодій у 1918 р. виявився психологічно більш готовим до прийняття нової політичної реальності ніж більшість його колег по державній службі в імперії, Української Народної Республіки, та активної відповідальної служби цій республіці в надзвичайно складних умовах.

Також проаналізовано та описано деякі особливості рекламно-інформаційної діяльності київських нумізматів та їхніх колег із деяких інших міст протягом останньої чверті XIX ст. – на початку 1910-х рр., яка велася з метою поповнення колекцій або

продажу монет. У результаті проведеного дослідження виявлено низку таких повідомлень нумізматів кін. XIX – поч. XX ст., які дають підстави для нового погляду на особливості обігу мідних монет царя Олексія Михайловича у 1650–1660-тих рр. та на класифікацію полтинників 1704–1710 років.

Виявлено ознаки нумізматичної діяльності низки осіб, зокрема й видатних особистостей, участь яких у торгівлі колекційними монетами була невідомою або мало відомою їхнім біографам. Установлено час складання знайденого у Фонді 1196 ЦДІАК списку осіб, які, на думку автора списку, безпосередньо стосувалися торгівлі колекційними монетами в Російській імперії.

Ключові слова: Федір Олександрович Колодій, нумізматика в Російській імперії, рекламно-інформаційна комунікація, К. В. Болсуновський, М. В. Білозерський

Постановка проблеми. Політична боротьба, включно із веденням повномасштабних бойових дій, на українських землях у 1917–1920 рр. стала чинником, який упродовж багатьох наступних десятиліть визначав великою мірою характер політичного, економічного й культурного життя на цій території. Визначає й у 2020-ті рр.: продовжують видаватися численні нові наукові та публіцистичні праці, художні літературні твори, створюються кінофільми, вебвідео, присвячені і військовим діячам Української Народної Республіки (УНР) – першої незалежної української держави в новітній історії. Кількість таких праць, оприлюднених у 1990–2025 рр., сягає кількох тисяч, навіть якщо обмежитися підрахунком лише публікацій у наукових виданнях. Водночас спостерігалася диспропорційність у висвітленні постатей тих чи інших військових керівників: навколо деяких із них створено комемораційні культи з численними монографіями, перейменуванням вулиць, спорудженням меморіальних дошок і пам'ятників, а деякі інші й досі залишаються маловідомими, попри їхні успіхи на

службі Українській Народній Республіці. Серед останніх – Федір Олександрович Колодій (1872–1920), генерал-поручник армії УНР, керівник оборони Кам'янця-Подільського у 1919 р., референт уряду УНР із військових справ у 1920 році.

Поодинокі згадки, короткі біографічні відомості довідкового характеру – лише це можна знайти в історіографії про особистість Ф. О. Колодія. Між тим він залишається майже невідомим і як колекціонер, його нумізматична діяльність досі не досліджена, майже не згадувалася в публікаціях. Хоча в українських державних архівах, як ми виявили, зберігається багато документів із цієї теми. А в одному з перших друкованих переліків осіб, які займалися збиранням пам'яток старовини в Російській імперії, станом на 1902 р., є й Ф. О. Колодій, попри те, що перелік не дуже великий і становить всього 238 осіб¹.

Вважаємо за потрібне дослідити нумізматичну діяльність Ф. О. Колодія. Також виглядає необхідним, перспективним підняття питання про мотиви служби цього діяча саме в Армії УНР, а не в Червоній армії чи у збройних

¹ Belozerskij, 1903.

формуваннях Білого руху. У 1916 р. Ф. О. Колодій, дворянин, випускник російської Академії Генерального штабу, який свою першу військову освіту отримував під прізвиськом Колодєєв², був уже генерал-майором імператорської армії. В аналізі індивідуальних психічних рис Ф. О. Колодія можуть виявитися важливими ті з них, які проявилися в його нумізматичній діяльності, були розвинуті в її процесі. Крім того, на прикладі колекціонерської активності Ф. О. Колодія та кола осіб, із якими він спілкувався, а також враховуючи характер джерел, якими він користувався чи міг користуватися для реалізації своїх колекціонерських інтересів, можна й варто поглибити стан вивчення рекламно-інформаційних процесів із нумізматичної діяльності, які відбувалися в Російській імперії в останній чверті XIX ст. – протягом 1910-их років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Уже в 1990-ті рр. почали виходити друком наукові публікації зі згадками або й повністю присвячені деяким нумізматам із кола спілкування В. Ф. Колодія. Насамперед ішлося про К. В. Болсуновського³. Згодом вивчення діяльності К. В. Болсуновського як колекціонера-нумізмата доповнилося працею О. Попельницької, що написана на основі опрацювання та введення низки архівних джерел у науковий обіг; є в ній згадка і про Ф. О. Колодія як фахівця з нумізматики⁴. Особливості роду Білозерських, зокрема й цікаві відомості про М. В. Білозерського, одного з провідних друзів і ділових партнерів В. Ф. Колодія в нумізматичній діяльності,

висвітлено у статті Д. Андросової-Байди та Н. Барабаш⁵. Відомості про деяких з осіб, із якими В. Ф. Колодій мав чи міг мати епізодичні, нетривалі контакти з питань колекціонування, містяться в десятках публікаціях українських та російських науковців, краєзнавців.

Наукова та довідкова література про В. Ф. Колодія, за винятком кількох праць, зводиться до послужного списку з переліком його військових звань, посад, державних нагород, кількох пов'язаних із цим воєнних досягнень. Першим зібрав та видав такий перелік Я. Тинченко, вмістивши його в монографії 2007 р.⁶.

Подібну біографічну довідку було також уміщено в енциклопедичній короткій статті Р. Пирога у 2022 році. Для нашого дослідження тут найбільш цікавими є такі факти біографії Ф. О. Колодія: закінчив Московський кадетський корпус, в УНР підвищений до військового звання генерал-поручника, помер у травні 1920 р., помертньо нагороджений Хрестом С. Петлюри⁷.

Набагато більше фактів про військову кар'єру Ф. О. Колодія зібрано на відомому вебсайті з генеалогічної тематики *Geni.com* на основі оприлюднених оцифрованих документів із російських військових архівів. Зокрема, тут зазначено дати десятків наказів про присвоєння військових звань, призначення на нові посади, назви військових частин, у яких служив Ф. О. Колодій. Для нашого дослідження найбільш цікавими є такі факти: походив із дворян Чернігівської губернії, закінчив Михайлівське артилерійське училище, поручик 1-ї кінно-артилерійської батареї з 10 серпня 1894 р., закінчив Академію

² Horska n.d.

³ Kucheruk, 1992.

⁴ Popelnyska, 2022.

⁵ Androsova-Baida & Barabash, 2011.

⁶ Tynchenko, 2007.

⁷ Pyrih, 2022: 244–245.

Генерального штабу (2 кл. за 2-м розрядом), штабс-капітан із 6 травня 1900 р., учасник Російсько-японської війни 1904–1905 р., капітан 11-ї кінно-артилерійської батареї з 11 грудня 1905 р., підполковник з 11 вересня 1907 р., командир 1-й батареї 2-го кінно-гірського артилерійського дивізіону з листопада 1907 по жовтень 1914 р.; за хоробрість і вміле командування в боях Першої світової війни нагороджений Георгіївською зброєю та орденом Св. Георгія 4-го ступеня, кавалер чотирьох інших орденів; у 1915 р. отримав престижну нагороду Російської імперії – Найвище благовоління; генерал-майор із 1916 р.; командир 14-ї артилерійської бригади із грудня 1916 по травень 1917 р.; голова демобілізаційної комісії Румунського фронту в березні – квітні 1918 р.; тимчасовий виконувач обов'язків командувача 3-го (Херсонського) корпусу Армії УНР; із 10 серпня перебував у розпорядженні воєнного міністра Української Держави, із грудня 1918 р. командував 2-м (Подільським) корпусом Армії УНР, у березні – Південно-Східною групою Східного фронту Армії УНР; із 10 липня 1919 р. – начальник оборони району Кам'янця-Подільського⁸. Не лише багато фактів про військову кар'єру, але й деякі ознаки хобі Ф. О. Колодія описано в розміщеній на вебсайті Національної історичної бібліотеки України недатованій статті, підготовленій Н. Горською. Зокрема, тут уведено в науковий обіг відомості про кілька книг із колекції Ф. О. Колодія (а саме дві книги авторства К. В. Болсуновського з дарчими написами автора Ф. О. Колодія, причому у другому написі, від 24 лютого 1912 р., останнього названо «старим

другом»; книга А. К. Жизневського, тверського археолога й нумізмата, теж із дарчим написом Ф. О. Колодія), вперше поставлено проблему: «бібліофільські, нумізматичні та історичні зацікавлення цього визначного діяча поки що обійдені увагою дослідників»⁹.

Теоретико-методологічні основи дослідження. В Центральному державному історичному архіві України, м. Київ, у Фонді 1196 зберігаються кілька десятків документів, які, на думку архівістів, безпосередньо стосуються Ф. О. Колодія. Долучення публікацій київських періодичних видань останньої чверті XIX ст. – поч. XX ст., інформаційних, рекламно-інформаційних, рекламних, ужиткових і наукових видань цього періоду, а також сучасних наукових, науково-популярних і довідкових до цієї джерельної та літературної бази дозволило ефективно застосувати методи: історико-генетичний, історико-порівняльний, контент-аналіз. Також використано психологічний підхід до діяльності як чинника розвитку індивіда, його мотивації, цінностей, загальних і спеціальних здібностей, політичних поглядів.

Мета статті – характеристика нумізматичної діяльності Федора Олександровича Колодія, насамперед проявів рекламно-інформаційної комунікації в ній, на основі документів Фонду 1196 Центрального державного історичного архіву України (м. Київ) та низки інших джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження

Наприкінці 1870-х рр. XIX ст. одним із двох провідних київських газет було російськомовне видання «*Киевлянин*». Ця

⁸ Fedor n.d.

⁹ Horska n.d.

газета залишалася однією з найпопулярніших місцевих газет у Києві й на початку XX століття. Ми проаналізували зміст усіх номерів цієї газети за 1878–1879 рр. та першу половину 1901 р. і встановили: у 1878–1879 рр. і в 1901 р. частка площі рекламних оголошень у загальній площі газетного номера становила приблизно 25–30 %; частка оголошень про купівлю та продаж старовинних предметів колекціонування та літератури з цієї теми – менше 1 % площі реклами в газеті. Це свідчить на користь тези: упродовж останньої чверті XIX ст. представленість нумізматичної діяльності в газетній рекламі, тобто дуже потужному рекламному каналі, спрямованому на освічену аудиторію, була майже відсутньою. Залишається звернутися до пошуку альтернативних каналів: директ-мейлу, усної промоційної комунікації, видання спеціалізованих рекламних, рекламно-інформаційних видань, ужиткових видань із компонентами реклами.

У 1903 р. у Петербурзі вийшов друком рукопис дійсного члена Петербурзького Археологічного інституту, колекціонера давньогрецьких монет Миколи Васильовича Білозерського «Довідкова книга для колекціонерів пам'яток старовини в Росії (переважно монет)», дозволений цензурою 16 жовтня 1902 року¹⁰. Цей довідник побудований як географічно-алфавітно-тематичний покажчик осіб, що складається з двох розділів: «Колекціонери пам'яток старовини в Росії» та «Торговці пам'ятками старовини та власники колекцій, що продаються». У першому розділі нараховується 238 осіб,

серед них і Ф. О. Колодій, зафіксований тут як штабс-капітан, що мешкає у м. Твер, на вул. Новоторжській, у буд. Шиндлера, а тематика його колекціонування – «Російські монети з найдавніших часів, переважно Великокнязівського періоду й Петра I-го»¹¹. У другому розділі в списку торговців зазначено 163 особи.

У передмові до свого рукопису М. В. Білозерський в 1902 р. зазначав: «Поява цієї довідкової книги викликана повною відсутністю в нас видань такого роду, незважаючи на зростання прагнення російського суспільства до збирання й вивчення пам'яток старовини. До цього часу ми мали тільки короткі збірники адрес колекціонерів монет, складені без будь-якої системи й такі, що далеко не відрізняються точністю» (Тут і далі переклад російськомовних джерел наш – Авт.)¹².

Список, схожий за характеристиками на описані М. В. Білозерським роботи попередників, але рукописний, одним почерком, з численними правками, є й серед документів Фонду 1196 ЦДІАК. Список включено до розділу V Опису 1 Фонду 1196.¹³ У розділі V, згідно з передмовою до Опису 1, зібрано включені до Фонду 1196 документи Ф. О. Колодія як члена Київського відділу Воєнно-історичного товариства. Цей список складається з двох аркушів, щільно заповнених із обох сторін, має заголовок «Любителі» та містить 130 описів за такою структурою: ініціали, прізвище, домашня адреса; в деяких випадках зазначено титул, звання особи. У кількох описах відсутня взагалі або зазначена неповна адреса. Алфавітний та географічний принципи в побудові цього

¹⁰ Belozerskij, 1903.

¹¹ Ibidem: 32.

¹² Ibidem: III.

¹³ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 184.

списку не дотримано. Список не датований ані автором, ані архівістами. Автор списку ніде не вказаний.

Проаналізувавши список «Любителі», співставивши наявні в ньому адреси зі знайденими у відкритих джерелах біографічними відомостями про зафіксованих у ньому осіб, ми встановили, що у списку відображається стан справ на 1900–1901 роки. Найімовірніше, список був складений у квітні 1900 – на початку 1901 року.

Список вдалося датувати настільки точно завдяки відомостям про Миколу Володимировича Мятлева та Євгена Федоровича Новицького.

М. В. Мятлев (1872–1929), юрист, генеалог, археограф, має у списку адресу: «Могилів Губернський» (переклад з рос.)¹⁴. М. В. Мятлев захоплювався історією та археологією, у 1912 р. вийшла друком його книга «Тисячники й московське дворянство XVI століття». У листі від 18 березня 1900 р. М. К. Реріху він писав, що перші свої розкопки провів у 1893 році. Відомо, що М. В. Мятлев у 1900 р. був товаришем (заступником) прокурора в Могилевській губернії, в 1901–1903 р. перебував на подібній посаді в Новгороді, а в 1904–1916 рр. працював при Московському окружному суді^{15 16 17}.

У довіднику «Пам'ятна книжка Могилевської губернії на 1899 рік», виданому в 1899 р., відомості про М. В. Мятлева відсутні, натомість у «Пам'ятній книжці Могилевської губернії на 1900 рік» сказано, що ця особа перебувала на посаді в Могилевській губернії з 1899 року.¹⁸ Додатково

уточнити дату складання списку дозволяє один з останніх записів у ньому: «Підполковник Є. Ф. Новицький – Санкт-Петербург, Мільйонна, № 38». Хоча прізвище Новицький було доволі поширеним серед чиновників Російської імперії, низка ознак вказує майже однозначно на Євгена Федоровича Новицького. Насамперед, адреса: цей будинок був спеціально побудований у 1880-ті рр. як житло для офіцерів штабу Гвардійського корпусу¹⁹.

У 1898–1902 рр. Євген Федорович Новицький служив офіцером штабу Гвардійського корпусу, 9 квітня 1900 р. отримав звання підполковника²⁰, у 1899–1904 рр. був секретарем потужного науково-пропагандистського Товариства поборників воєнних знань, членами якого за 15 років побували близько 40 тис. осіб і яке видавало багато статей та книг із питань історії²¹.

У різних частинах списку 8 описів викреслено червоним олівцем. Причиною цього викреслення не могла бути смерть особи, оскільки серед цих 8 осіб є І. А. Панкришев із Томська. Поза сумнівом, ідеться про Йосипа Андрійовича Панкришева, успішного сибірського іконописця, який у 1898 р. переїхав до Томська, в 1900 р. відкрив там магазин товарів для храмів, продав у 1898–1905 рр. продукцію на суму понад 185 тис. рублів, а в 1921 р. вів переговори з томським краєзнавчим музеєм про передачу туди своєї колекції предметів сакрального мистецтва та стародавніх монет²².

Інша особа з викреслених – «М. Ш. Тіне – Ровно Волинської

¹⁴ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 184, арк. 1.

¹⁵ Nikolaj n.d.

¹⁶ Pamjatnaja knizhka Mogil'ovskoj, 1900: 71.

¹⁷ Pamjatnaja knizhka Novgorodskoj, 1900: 8.

¹⁸ Pamjatnaja knizhka Mogil'ovskoj, 1900: 71.

¹⁹ Millionnaja, 2025.

²⁰ Novickij n.d.

²¹ Obshhestvo n.d.

²² Lugacheva, 2020.

губернії» (переклад з рос.) – жила щонайменше до 1912 року. М. Ш. Тіне – власник «Універсального магазину М. Ш. Тіне» на вулиці Вокзальній, 7 (власний будинок), у 1909 р., на вулиці Гоголівській, 6 (власний будинок), у 1912 р., кілька разів видавав брошури з нумізматики, щонайменше в 1902²³, 1909²⁴, 1910²⁵ і 1912²⁶ роках.

Ще один із підкреслених червоним описів, особу якого вдалося ідентифікувати: «Свящ. П. Гахович — Туров Мінської губ. Оздамичі» (переклад з рос.). Йдеться про Петра Миколайовича Гаховича, священника Оздамицької Свято-Троїцької церкви. Решту 5 осіб, підкреслених червоним, нам поки що не вдалося встановити.

Що може виділяти священника з білоруської глибинки та власників томського іконописного виробництва й рівненського універсального магазину з-поміж решти осіб у цьому списку? Припускаємо, характер стосунків з укладачем списку.

У списку «Любителі» 11 прізвищ підкреслено синім олівцем. Вдалося знайти додаткові відомості про 5 із них: О. А. Багаєва, П. К. Гоняєва, С. Г. Громачевського, К. А. Заранека й О. І. Черепніна.

Олександр Андрійович Багаєв був відомим купцем у м. Тюмень, великим орендодавцем, володів мережею трактирів.

Петро Костянтинович Гоняєв – багаторічний самарський лікар.

Семен Григорович Громачевський (1852–1913) станом на 1899 р. уже був відомим юристом, з 24-річним стажем, а в

1904 р. видав бібліографічний вказівник із російської нумізматики^{27 28}.

Костянтин Антонович Заранек – інженер-архітектор, у 1890-ті рр. працював на Сибірській залізниці. Був дійсним членом Томського римокатолицького благодійного товариства при костелі, директором Томського відділення Імператорського російського музичного товариства, з 1915 р. працював на Камчатці²⁹.

У Фонді 1196 є лист К. А. Заранека Ф. О. Колодію, без дати, відправлений зі станції Зима Сибірської залізниці. У цьому листі адресант, зокрема, пропонує купити в нього монети, наводить роки випуску, номінали та деякі інші ознаки монет, згрупувавши свій товар за двома основними категоріями: «Сузунська мідь» і «Коливанська мідь»³⁰.

Олексій Іванович Черепнін (1841–1905) – провідний рязанський археолог кін. XIX – поч. XX ст., товариш голови Рязанської вченої архівної комісії в 1900–1903 рр., до О. І. Черепніна за консультаціями звертався О. В. Орешніков³¹.

Залишається припустити, що причиною виділення цих 5 осіб – тюменського орендодавця й виноторговця, самарського лікаря, житомирського юриста, томського інженера й рязанського археолога – були особливості їхніх стосунків із автором списку.

Проведене нами пілотне дослідження додаткових біографічних відомостей з відкритих джерел не виявило згадок про нумізматичну діяльність кількох фігурантів списку «Любителі», а саме:

²³ Tine, 1902.

²⁴ Tine, 1909.

²⁵ Tine, 1910.

²⁶ Tine, 1912.

²⁷ Dubman, 2012.

²⁸ Gromachevskij, 1904.

²⁹ Hanevich, 2012: 206–207.

³⁰ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 202, арк. 5.

³¹ Tolstov, 2010.

купця, власника уральського шкіряного заводу й томського торгового дому (торгівля готовим взуттям) Онисима Івановича Шамаріна; верхньоудинського вчителя, фотографа-ентузіаста Миколи Миколайовича Бурлакова; калужського продавця книг і канцелярських товарів, видавця листівок Михайла Олексійовича Антипіна, харківського медика Миколи Сергійовича Бокаріуса.

Особу М. С. Бокаріуса (1869–1931) розглянемо докладніше. Він вважається одним із засновників української судово-медичної експертизи. У 1897 р. він почав працювати на кафедрі судової медицини Харківського університету, в 1902 р. став доктором медичних наук, у 1903 р. – приват-доцентом, у 1910 р. – професором, завідувачем цієї кафедри. У 1913 р. організував у структурі Харківського університету Інститут судової медицини, зробив великий внесок у створення Київського, Одеського та Харківського інститутів науково-судової експертизи, став директором останнього; з 1923 р. був Головним державним судово-медичним експертом УРСР³².

Національний банк України у 2023 р. випустив монету номіналом 5 гривень «100 років Національному науковому центру "Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса"». Судячи зі списку «Любителі», М. С. Бокаріус наприкінці XIX ст. встиг, дуже ймовірно, проявити себе як любитель нумізматики, а от інших свідчень цього його хобі нам поки що не вдалося знайти.

Архівна справа № 184 названа: «Список нумізматів-любителів». Важко сказати, чим саме керувалися архівісти, надаючи такий заголовок. Але для такої інтерпретації бачимо вагомі підстави: 1) у списку зазначений Ф. О. Колодій, чий

позаслужбові інтереси зосереджувалися здебільшого на нумізматиці; 2) переважна більшість із декількох десятків інших осіб у списку, про яких ми знайшли біографічні відомості у відкритих джерелах, включно з рекламно-інформаційними повідомленнями кінця XIX – початку XX ст., теж займалися колекціонуванням або продажем колекційних монет.

Лише 13 % осіб зі списку «Любителі» включено до «Довідкової книги...» М. В. Білозерського, згаданої вище. Великі відмінності між цими двома списками, створеними майже одночасно, з різницею лише в один – півтора року, є також у географічному розподілі. Цей розподіл, за деякими з губерній та макрорегіонів, представлених в обох списках, відображено в Таблиці 1.

<i>Губернія (включно з її адміністратив ним центром), макрорегіон</i>	<i>Част ка, %, осіб у списку «Любите лі»</i>	<i>Част ка, %, осіб у «Довідков ій книзі...»</i>
Волинська	3,8	0,5
Київська	0,8	6,5
Костромсь ка	3,8	0
Московськ а	1,5	9,7
Пермська	6,2	0,2
Санкт- Петербурзька	10,0	40,9

³² Komaha, 2013: 124.

Саратовськ а	6,2	0,2
Тверська	3,8	0,5
Сибір	10,9	0,7

У списку «Любителі» є лише 1 особа з усієї Київської губернії, з м. Умань. У «Довідковій книзі...» зафіксовано 26 представників Київської губернії, це переважно кияни. Логічно припустити, що цільова аудиторія рукописного списку «Любителі» не потребувала інформації про прізвища та домашні адреси київських нумізматів, оскільки вона добре їх усіх знала.

Із Таблиці 1 видно, що у списку «Довідкової книги...» частка Санкт-Петербурга, Москви й Києва є набагато більша, а частка деяких інших регіонів, переважно зі слабким розвитком економіки й віддалених від столиць, – набагато менша ніж у списку «Любителі».

51,6 % осіб у «Довідковій книзі...» – це жителі двох столичних губерній (Санкт-Петербурзької та Московської). Ще 6,5 % – Київської губернії. Таким чином, шанси нумізмата з пересічного губернського міста типу Твері, в якій наприкінці XIX – на початку XX ст. жив Ф. О. Колодій, на потрапляння до цього видання були дуже низькими. У списку «Любителі» є 112 осіб, які не потрапили до «Довідкової книги...», про нумізматичну діяльність деяких із них ми знайшли відомості в інших джерелах.

Найбільш вірогідними критеріями відбору нумізматів до «Довідкової книги...» її укладачем, М. В. Білозерським, виглядають такі: 1) високий, у державному масштабі, експертний статус – авторитет особи в середовищі колекціонерів монет; 2) поєднання дружніх стосунків між

укладачем та нумізмом із середнім експертним статусом; 3) розміщення на платній замовній основі, тобто як прихованої реклами. На користь останнього критерію може вказувати те, що в «Довідковій книзі» відсутні рекламні блоки, хоча їх чимало в інших книжкових виданнях тих років, і ціна цієї книги порівняно невисока, всього 85 копійок.

Включення Ф. О. Колодія до довідника М. В. Білозерського як колекціонера-нумізмата було, головним чином, поза сумнівом, результатом не дружби й комерційного партнерства останнього з автором-укладачем, а чималого авторитету Ф. О. Колодія як експерта з російських монет, насамперед періоду існування удільних східнослов'янських князівств. Хоча з архівних документів видно, що у 1897–1902 р. між Ф. О. Колодієм і М. В. Білозерським були жваві ділові контакти та, щонайменше, приятельські стосунки.

Ще у 1897–1898 рр. М. В. Білозерський кілька разів звертався до Ф. О. Колодія за консультацією та з пропозиціями, зокрема познайомити адресата з певними колекціонерами³³. Ф. 1196, Оп. 1, Спр. 188, Л. 1–7. У листі від 21 березня: «Прошу вас також повідомити мені чи цікаві і скільки можуть приблизно коштувати такі монети, які я бачив в одного пана: алтин-к 1712 р., гривеник із крапками 1731 року...» (переклад з рос.)³⁴.

У листі від 21 січня 1899 р. М. В. Білозерський запрошує Ф. О. Колодія приїхати за адресою: Санкт-Петербург, Невський проспект, буд. 72, квартира 4, до пані Розенберг, «подивитися її колекцію» (переклад з

³³ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 188, арк. 1–7.

³⁴ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 188, арк. 1.

рос.)³⁵. Наступного дня він пише Ф. О. Колодію: «Завтра я буду також у Миклашевських, і ми домовимося, коли зібратися в Розенберг для огляду її колекції. Огляд займе доволі багато часу» (переклад з рос.)³⁶.

За кілька місяців, 4 жовтня 1899 р., М. В. Білозерський інформує Ф. О. Колодію: «Нещодавно я зустрів Хребтова й між іншим повідомив йому про колекцію Розенберг. Він зацікавився й купив російські монети за 1500 рублів. Оскільки він не знайомий з російськими удільними монетами, то я порадив йому звернутися до вас» (переклад з рос.)³⁷.

У листі від 1 листопада 1902 р. з Петербурга М. В. Білозерський пише Ф. О. Колодію:

«Моя колекція грецьких монет також збільшилася вельми значно, хоча античні монети трапляються тут не надто часто, російських же набагато більше, і тепер я маю їх величезну кількість [...], у мене на руках дві колекції моїх знайомих, які вони розпродають поштучно.

В кінці листопада виходить укладена мною «Довідкова книга для колекціонерів пам'яток старовини в Росії, переважно монет». Вона містить у собі масу адрес колекціонерів і торговців із позначенням предметів колекціонування або продажу. Тепер вона в друці»³⁸ (переклад з рос.).

Тобто, М. В. Білозерський не лише інформує Ф. О. Колодію як потенційного покупця про свій товар – монети та запланований довідник, а й ділиться радістю від поповнення власної колекції, хоча її тема сама по собі не належить до кола нумізматичних інтересів адресата. В інших, збережених у Фонді, 1196 листах і

поштових листівках М. В. Білозерського до Ф. О. Колодія, а їх тут більше десятка, містяться й інші прояви дружби. Наприклад, у листі від 22 травня 1903 р. видно, що М. В. Білозерський давно знає родину Ф. О. Колодія: «Як ся має Ваш син?»³⁹ (переклад з рос.).

Познайомилися вони, судячи з листування, в березні 1897 р. на знаменитій виставці антикваріату у Строгановському палаці в Петербурзі, коли, як згадує М. В. Білозерський в листі Ф. О. Колодію від 21 березня 1897 р., адресант побачив у адресата якийсь цікавий каталог; основний зміст листа – прохання адресанта про нову зустріч для отримання цього каталогу на кілька днів⁴⁰.

Вже за півтора місяці, 4 травня 1897 р., стосунки між ними виглядають дуже дружніми: «Третього дня був у мене Миклашевський; просидів приємний вечір. Він придбав дещо [...]. Звав до себе, я почекаю Вашого приїзду, й ми разом побуваємо в нього. Він просив передати його запрошення»⁴¹ (переклад з рос.).

«Кандиба, виявляється, почав шахраювати й надувати нумізматів <...> За словами Зубова, Кандиба своїми нехорошими витівками остаточно [...] підрвав свою репутацію»⁴² (переклад з рос.).

До речі, найдавніше зі знайдених нами у Фонді 1196 повідомлень, адресованих Ф. О. Колодію і присвячених нумізматичним питанням, як і перша згадка про його зацікавлення монетами удільного періоду, – це листівка із Санкт-Петербурга у Твер, від грудня 1896 року. Відправник, Олександр

³⁵ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 188, арк. 8.

³⁶ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 188, арк. 10.

³⁷ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 188, арк. 12.

³⁸ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 188, арк. 14.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ ЦДІАК, ф. 1196, Оп. 1, Спр. 188, арк. 1

⁴¹ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 188, арк. 5зв.

⁴² ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 188, арк. 6.

Костянтинович Черніцин, пише, зокрема: «В нас Кандиба ошукав усіх шукачів, платить за удільні дуже високі ціни, на мою думку [...] навряд чи мені доведеться що-небудь дешево купити...»⁴³.(переклад з рос.).

Дружба з М. В. Білозерським містила чималий потенціал для українізації Ф. О. Колодія. Не лише тому, що Білозерські – старовинний український козцько-старшинський рід, а в таких родинх наприкінці ХІХ ст. часто плекали позитивні почуття до козацької слави часів Гетьманату, цікавилися українською історією, фольклором, мовою. Але й тому, що це була одна з найбільш опозиційних сімей козацько-старшинського походження.

Батько М. В. Білозерського, Василь Михайлович Білозерський, був співавтором програмних документів Кирило-Мефодіївського братства, товаришував із Пантелеймоном Кулішем, з яким одружилася сестра В. М. Білозерського. Відсидів у Петропавлівській фортеці, був на засланні, після повернення жив у Петербурзі, де знову почав багато спілкуватися з друзями революційної юності – Тарасом Шевченком і Пантелеймоном Кулішем. Свого старшого сина Василь Білозерський назвав Тарасом на честь Т. Г. Шевченка, який і став хрещеним батьком. Іншого сина, Миколу, майбутнього друга Ф. О. Колодія, теж назвали на честь хрещеного батька, цього разу М. І. Костомарова, а хрещеною матір'ю стала Олександра Білозерська-Куліш, відома також як літераторка Ганна Барвінок⁴⁴.

Численні листи з Фонду 1196 ЦДІАК дозволяють стверджувати, що вже в 1898–1902 рр., ще до виходу «Довідкової книги...» М. В. Білозерського зі згадуванням Ф. О. Колодія в ній, останній мав у колах колекціонерів чимале паблісіті, тобто був відомим. Свідченням такого паблісіті слугує, наприклад, лист Ф. О. Колодію, датований 25 листопада 1900 р., від Олександра Андрійовича Багаєва, відомого купця з м. Тюмень, великого орендодавця, власника мережі трактирів:

«До відома мого дійшло, що Ви – любитель-нумізмат, вірогідно, маєте дублікати, чи не бажаєте мінятися на котрі Вам і мені потрібні.

Якщо так, то вишліть перелік усього, що у вас є зайвого.

Зі свого боку я можу запропонувати теж.

Я збираю всі російські монети до теперішнього часу, великокнязівські та імператорські»⁴⁵ (переклад з рос.).

У Фонді 1196 ЦДІАК зберігається кілька листів Ф. О. Колодію від В. М. Квіткова, чий «Вказівник цін на російські монети з 1700 по 1913 р.» витримав станом на 1914 р. аж 5 видань. Зокрема, 10 грудня 1900 р. Ф. О. Колодію В. М. Квітков написав з Москви, що пропонує на продаж 11 монет ХVІІІ і ХІХ ст., а також просить повідомити йому дві-три адреси любителів старовинних монет⁴⁶. У кількох інших листах кінця 1900 р. уміщує переліки монет, надісланих ним Ф. О. Колодію. В одному з листів дякує за повідомлені Ф. О. Колодієм адреси колекціонерів і просить надати такі адреси ще, а також

⁴³ ЦДІАК, оп. 1, спр. 190, арк. 21.

⁴⁴ Androsova-Baida & Barabash 2011: 100–103.

⁴⁵ ЦДІАК, ф. 1196, спр. 187, арк. 1.

⁴⁶ ЦДІАК, ф. 1196, спр. 192, арк. 1.

висловлює готовність купити полтинник 1897 р із гладким гуртом за 4 рублі.⁴⁷

У листі Ф. О. Колодію від 17 квітня 1902 р. невстановленої особи надсилається, у відповідь на давнє прохання Ф. О. Колодія, рукописний перелік із 35 монет різних номіналів і різновидів, 1899, 1900 і 1901 рр. карбування та додається таке.

«У 1899 р. монети з ініціалами Ф. З. відомі мені тільки 1 і ½ руб. Ходили чутки, що хтось бачив і 15 коп., але це слід вважати сумнівним.

Монети 1902 р. я ще з Монетного двору не брав, коли буду там, то візьму й на Вашу долю, якщо отримаю від Вас доручення; за минулі роки дістати деякі монети можна тільки з нагоди, в усякому разі надішлїть перелік»⁴⁸ (переклад з рос.).

Численні листи Ф. О. Колодію від різних осіб із різних регіонів Російської імперії, у відповідь на його прохання придбати старовинні російські монети, містяться у Справі 190. Зокрема, один із кореспондентів повідомляє, що колекція золотих, срібних і мідних монет XVIII ст. вже продана, але в майбутньому можуть з'явитися монети на продаж⁴⁹.

Інший кореспондент, із Вітебської губернії, в листі від 12 березня 1898 р. пропонує Ф. О. Колодію на продаж 7 золотих, 474 срібні й 46 мідних монет, а також 16 медалей (13 срібних і 3 мідні) на загальну суму 700 рублів. У цій партії він називає найкращими монетами, крім золотих, такі: «Гривня Рязанська (вартість 35 р.), а також полтинник Іоана III 1741 року – Рублів колекція пристойна – разом 80 одиниць»⁵⁰ (переклад з рос.).

Справа 196 містить кілька повідомлень 1902–1903 рр.

Ф. О. Колодію від Павла Олександровича Попова. У листівці зі Ржева, від 15 жовтня 1902 р., П. О. Попов пропонує на продаж куплені ним раніше, за його словами, в одного селянина дровові срібні монети «збереженості пристойної», карбувань великого князя Московського Івана III, царів Івана IV, Федора Івановича й Бориса Федоровича, загальною вагою 636 г, за 30 рублів⁵¹.

У Справі 197 можна ознайомитися з листами від листопада 1898 – січня 1899 р. Ф. О. Колодію від Олександра Михайловича Пирєнкова з Томська. В листі від 11 листопада 1898 р., у відповідь на лист Ф. О. Колодія, адресант пише: «З запропонованих у вашому листі відбитків монет удільних тут теж зустрічаються, але більшість із них усе з дірочками, оскільки ці монети вживаються магометанами для своїх прикрас на одязі, і я не знаю, чи можуть такі монети бути скарбом Пп. Мусульманів»⁵² (переклад з рос.). Повідомлення дивне, враховуючи слабкий розвиток грошового обігу в Сибірському улусі Золотої Орди, віддаленість від нього східнослов'янських удільних князівств і незначні обсяги грошового карбування в останніх. Найімовірніше, О. М. Пирєнков сплутав зображення, надіслані Ф. О. Колодієм, з золотоординськими монетами.

Цікаве спостереження міститься в листі О. М. Пирєнкова від 3 грудня 1898 р.: «Сибірську полушку 1773 К. М. старайтеся придбати в Петербурзі, оскільки тут, я майже впевнений, що не знайдеться», проте на тій самій сторінці листа додає: «...Тут найбільше зустрічається Сибірське карбування, а Московського, Варшавського або Санкт-

⁴⁷ ЦДІАК, ф. 1196, спр. 192, арк. 4.

⁴⁸ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 183, арк. 2.

⁴⁹ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 190, арк. 1.

⁵⁰ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 190, арк. 3.

⁵¹ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 196, арк. 1.

⁵² ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 197, арк. 1.

Петербурзького майже зовсім немає»⁵³ (переклад з рос.).

У Фонді 1196 є адресовані Ф. О. Колодію до 1902 р. листи й від кількох інших осіб, що містять переліки монет із цінами, пропозиції з купівлі й продажу монет⁵⁴. Судячи зі змісту цих та згаданих вище листів, адресанти найчастіше дізнавалися про Ф. О. Колодія як нумізмата не з рекламних чи довідкових видань, а з його листів, адресованих цим особам. Що ж до джерел інформації Ф. О. Колодія про них, методів пошуку відомостей про потенційних партнерів, контрагентів, то через домінування віддалених регіонів, зокрема великої частки сибірських губерній, у його листуванні з нумізматичних справ 1897–1902 рр. найбільш імовірною версією виглядає навіть не рекомендація спільних знайомих, а аналіз Ф. О. Колодієм відкритих джерел: газетних рекламних оголошень, що надавалися для розміщення колекціонерами та магазинами.

Вірогідно, Ф. О. Колодій розраховував, що у віддалених регіонах, де ще немає колекціонерських осередків, антикварних магазинів, він зможе придбати монети значно дешевше, ніж у Санкт-Петербурзі й Москві. Декілька прямих відсилок на ці його сподівання є в листах його адресантів у Фонді 1196. Ф. О. Колодій займався директ-мейлом – відправляв листи з комерційними пропозиціями щодо придбання ним монет. Припускаємо, що відправляв він такі листи не лише тим особам, яких вважав нумізматами, але й тим, через чії руки з високим ступенем імовірності часто проходили старовинні монети чи інформація про появу таких монет у

певній місцевості. А саме: священникам, поміщикам, інженерам, освіченим власникам магазинів у віддалених місцевостях. Враховуючи, що російські мідні монети 1830-х рр. і деяких інших випусків вільно ходили в Російській імперії ще в 1880-ті рр., здається правильною стратегія: мати мережу посередників у віддалених місцевостях, де навіть освічені люди були наприкінці XIX ст. ще не обізнаними в цінах на рідкісні різновиди, оскільки масове, лавиноподібне поширення каталогів і колекціонування старовинних монет відбулося з початку XX століття.

Проте в цій стратегії виявилися логістичні труднощі: 3 грудня 1898 р. О. М. Пирєнков у листі з Томська пояснив Ф. О. Колодію, що пересилання мідних сибірських монет звідти у Твер є невигідним через поштові тарифи, тому він готовий вислати лише дрібні срібні монети на суму 5 рублів⁵⁵.

Серед листів, що зберігаються у Фонді 1196 і датовані 1903 та пізнішими роками, є й прямі докази суттєвого рекламно-інформаційного впливу «Довідкової книги...» М. В. Білозерського на деяких колекціонерів і магазини.

Зокрема, у присвяченому Ф. О. Колодію розділі V Фонду 1196 є чимало надісланих, імовірно, на адресу Ф. О. Колодія, листівок із рекламою нумізматичних магазинів і спеціалізованих видань. Листівки надруковані на аркушах різної щільності і площі, переважно близько сучасних форматів А5 і А6. Датовані листівки надіслано в березні 1903 р.; ті, які піддаються приблизному датуванню, також надіслані в 1903 – на поч.

⁵³ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 197, арк. 3.

⁵⁴ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 190, 194, 200, 203.

⁵⁵ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 197, арк. 3.

1904 року⁵⁶. Отже, найімовірніше, відправники дізналися про існування колекціонера Ф. О. Колодія та його адресу саме з «Довідкової книги...».

5 березня 1903 р. Ф. О. Колодію написав із Пермської губернії лісничий Іван Михайлович Холодковський:

«Дізнавшись із довідкової книги Білозерського, що ви складаєте колекцію монет, я дозволяю собі рекомендуватись як любитель-нумізмат... [...] чи маєте ви дублети монет, які ви можете без шкоди для своєї колекції віддати мені й на яких умовах. Я збираю монети [...] й медалі всіх країн»⁵⁷ (переклад з рос.).

Попри майже безмежну колекціонерську тематику, заявлену в цьому листі 1903 р., І. М. Холодковський на початку 1910-х рр. опублікував монографію про стародавні єврейські монети, яка розтягнулася на кілька номерів журналу «*Стара монета*», публікував там і довідники з римських монет, і багато інших статей, проявивши себе не просто як журналіст із нумізматики, а й як серйозний фахівець з вузької складної та малопоширеної в Російській імперії темі.

В останньому 9-му номері журналу «*Стара монета*» за 1913 р. (формальною датою видання був 1912 рік) вміщено фотокомпозицію з 5 портретами під заголовком: «Головні співробітники журналу “Стара монета”» (переклад з рос.). Першим розміщений портрет І. М. Холодковського, а третім Карла Васильовича Болсуновського (1838–1924), відомого колекціонера, видатного діяча музейної справи на Київщині, який також був автором багатьох повідомлень Ф. О. Колодію, що зберігаються у Фонді 1196.

Перше таке повідомлення К. В. Болсуновського датоване 14 квітня 1903 року. Адресант пише:

«Я дізнався, що Ви займаєтесь російською нумізматиною та маєте велике зібрання російських монет із найдавніших часів по царювання Петра I включно.

Кожний збирач завжди має масу дублетів, котрі він охоче віддає любителям. Сподіваюся, що й Ви, маючи величезну кількість стародавніх монет удільного періоду, згодні будете віддати мені екземпляри, яких бракує в моєму зібранні, й зовсім не потрібні Вам. Я нині можу похвалитися тільки екземплярами імператорського періоду, відбитки яких тут додаю».

У підписі, в пропонованій адресі для подальшого листування, адресант зазначив свій доречний, PR-ефектний статус: «Адреса: Карлу Васильовичу Болсуновському, дійсному члену Московського нумізматичного товариства й Київського Товариства Старожитностей та Мистецтв»⁵⁸ (переклад з рос.).

Про тему колекціонування Ф. О. Колодія адресант міг дізнатися й з «Довідкової книги...» М. В. Білозерського. Але про «величезну кількість», вочевидь, від спільних знайомих. Навряд чи випадковим є час звернення уваги К. В. Болсуновського на молодого збирача з Твері: у перші місяці після появи «Довідкової книги...».

Дуже важливий фрагмент міститься в листі К. В. Болсуновського Ф. О. Колодію від 19 березня 1908 р.:

«Я нескінченно зобов'язаний Вам за Вашу відвертість і той критичний погляд на мої труди, котрих Ви їх удостоюєте:

⁵⁶ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 183, арк. 4, 6, 17–21

⁵⁷ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 201, арк. 1.

⁵⁸ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 189, арк. 1–1зв.

[...] інтонацію Вашого голосу стосовно гривень із якорями, котрих східна Росія не знає.

Виходить, що я захопився й загрався трішки, що, до слова, часто трапляється з нашими вченими... Так. Оскільки я збираю дані для усунення Ваших сумнівів, то повідомляю: в університет. У Мюнц-кабінеті є скарб із гривнями, позначеними якорями. Скарб XIV датований монетами татарськими та Володимира Ольгердовича – опис мій у книжці Біляшівського <...>.

Сердечно дякую за Вашу увагу і ставлення до моїх теорій. Дякую. Мені здається, що мої маленькі книжечки дочекаються правильної оцінки після моєї смерті.

До приємного побачення.

Щиро відданий Вам
К. Болсуновський»⁵⁹ (переклад з рос.).

Тема інтерпретації знаків якорів, про яку йдеться в листі, була висвітлена К. В. Болсуновським ще в його брошурі 1903 р. про форми й походження давньоруських монетних гривень⁶⁰. Цю брошуру, зі змінами, було перевидано якраз у 1908 році⁶¹.

У листопаді 1908 р. К. В. Болсуновський звернувся до Ф. О. Колодія з проханням від свого імені, а також за дорученням М. Ф. Біляшівського: скласти детальний опис-каталог монет, які зберігалися в Київському художньо-промисловому і науковому музеї⁶².

Зрозуміти, наскільки високим був ступінь довіри К. В. Болсуновського до Ф. О. Колодія, може допомогти цей експресивний уривок з адресованого Федору Олександровичу листа Карла

Васильовича від 5 липня 1909 р. про археологічні дослідження київської Десятинної церкви: «Кажуть, що [...], керівник розкопок у Д. Ц., бачачи, що нічого не знайдуть, хоче від розкопок відмовитися – Бачите які це свині – Вони нас бортанули, але самі нічого не можуть»⁶³ (переклад з російської. В оригіналі замість слова «бортанули» — «отбрили»).

В іншому листі 1909 р. К. В. Болсуновський ділиться з Ф. О. Колодієм своїми емоціями стосовно статті Е. Р. Штерна у «Працях XIII археологічного з'їзду»: «Там є стаття проф. Штерна, який наговорив нісенітниці про Трипільську культуру. [...] Хочу при нагоді ткнути його шпилькою в його німецький ніс!»⁶⁴ (переклад з рос.).

Зазначимо принагідно, що в політичних питаннях К. В. Болсуновський був не завжди, не в усьому лояльним підданим імперського уряду. Інколи він дозволяв собі фрондувати, наприклад, проти ідеологічного уніфікаційного тиску на наукове життя⁶⁵.

Упродовж багатьох місяців у 1909–1910 рр. Ф. О. Колодій мав гостру потребу в фінансових коштах. Можливо, це було спричинене кризою його комерційної стратегії, яка полягала в пошуку партнерів із віддалених регіонів. Упродовж 1900-х рр. у Російській імперії загострювалася конкуренція в торгівлі, розвивалася комунікаційна інфраструктура, стрімко збільшувалася кількість найменувань видавничої продукції з нумізматики, спеціалізованих магазинів, дилерів антикваріату. Маркетинг ставав вигадливішим, чимало

⁵⁹ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 189, арк. 6–7зв.

⁶⁰ Bolsunovskij, 1903.

⁶¹ Bolsunovskij, 1908.

⁶² ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 189, арк. 9.

⁶³ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 189, арк. 22.

⁶⁴ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 189, арк. 24зв.

⁶⁵ Kucheruk, 1992: 116.

провінційних торговців знаходили нові шляхи до великих міст.

Наприклад, один такий нестандартний маркетинговий прийом відображено в рекламному блоці, розміщеному в російськомовній газеті «Киевская заря» від 28 березня 1906 р.: І. В. Мігунов, власник нумізматичного магазину в м. Тула, рекламував магазин, відкритий ним у Києві на Хрещатику, 6, тимчасово строком на 1 місяць, для продажу нумізматичного каталогу власного авторства, а також для скупки певних видів монет⁶⁶.

Ф. О. Колодій теж пробував вийти на нові ринки. На таку думку наводить лист від *Wholesale Stamp Dealer*, Нью-Йорк, Бруклін, датований 19 липня 1909 р.; у листі йдеться про умови обміну російських марок на американські⁶⁷.

У цей період, 1909–1910 рр., Ф. О. Колодій шукав кредиторів для позики на кілька сотень рублів, намагався продати колекцію російських монет царського періоду, а К. В. Болсуновський пропонував йому потенційних покупців, писав, що давав деяким покупцям рекомендацію щодо Ф. О. Колодія⁶⁸.

Один з нумізматичних консультантів К. В. Болсуновського, друг і діловий партнер упродовж 1894–1924 рр., відомий київський колекціонер Микола Гаврилович Захаревич-Захарієвський⁶⁹ листувався з Ф. О. Колодієм із цього питання. Принаймні, один його лист зберігається у Фонді 1196. Цей лист від 9 квітня 1909 р. є, вочевидь, відповіддю на комерційну пропозицію Ф. О. Колодія. М. Г. Захаревич-Захарієвський відмовляється придбати у свого адресата колекцію російських монет XIX ст. через

те, що, за його словами, «майже всі вже має», а новгородські полушки та монету Петра I – через їхню слабку збереженість. «Що ж стосується Вашого прохання позичити Вам 500 рублів, то я, на жаль, не можу допомогти Вам у цьому з нагоди великих нумізматичних придбань (золото) на закордонних аукціонах»⁷⁰ (переклад з рос.).

Серед описів монет у листуванні з Фонду 1196 є кілька випадків, які можуть бути підставою для цікавих гіпотез.

У листі М. В. Білозерського із Санкт-Петербурга на ім'я Ф. О. Колодія, від 4 травня 1897 р., адресант повідомляє: «Я отримав дуже велику колекцію від Скараманги з Могилівської губернії. <...> На жаль, вельми значна частина їх виявилася незадовільної збереженості, але є й добрі монети, напр., [...] велика мідна монета Олексія Михайловича копійок 15 величиною [...]. Колекцію Скараманги я затримаю до вашого приїзду, але її треба відправляти назад»⁷¹ (переклад з рос.).

Про подальшу долю колекції, згаданої вище, нам не вдалося знайти згадок у цьому архівному фонді. Але якби Ф. О. Колодій придбав таку мідну монету Олексія Михайловича, яка описана в листі М. В. Білозерського, то, мабуть, згадав би її у своїй науково-популярній статті про мідні монети Московського царства середини XVII ст., надрукованій у двох випусках відомого журналу «Старая монета»^{72 73}. Зокрема, у статті згадувався особистий досвід її автора: «У 1902 році я купив у Твері на вагу кілька фунтів мідної монети XVIII століття й серед них знайшов мідний алтин царя Олексія Михайловича, який доводить

⁶⁶ Boyko-Gagarin & Korpusova, 2023: 70, 72.

⁶⁷ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 189, арк. 16.

⁶⁸ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 189, арк. 23, 24, 28–30.

⁶⁹ Popelnytska, 2022.

⁷⁰ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 190, арк. 9.

⁷¹ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 188, арк. 53в–63в.

⁷² Kolodej, 1912, 3: 43–44.

⁷³ Kolodej, 1912, 4: 56–57.

своїм існуванням, що в період 1656–1663 років мідні алтини карбувалися, а оскільки карбувалися алтини, то, звичайно, були викарбувані й гроші»⁷⁴. (переклад з рос.). У статті міститься й зображення того придбаного алтина. Варто, однак, зауважити, що зі статті чітко видно, що Ф. О. Колодій хоча й демонструє неабияке, для свого часу, знання теми, але не підозрює про існування гривенника як одного із запланованих урядом Олексія Михайловича номіналів мідної монети.

М. В. Білозерський був досвідченим нумізматом, тож він, найімовірніше, доволі точно оцінив розмір монети при огляді. Монета номіналом 15 копійок незмінно мала діаметр 16 мм у 1860–1890-ті роки. 3-поміж номіналів мідних монет Олексія Михайловича, відомих у колекціях, за проходами на аукціонах, найближчими за розміром є алтинник (алтин, 3 копійки) та грошевик (грош, 2 копійки). Довжина алтинників, монет неправильної форми, близької до овалу, зазвичай, становить від 10 до 13 мм, а вага – від 1,2 до 1,5 грамів. Грошевики, відповідно, менші на третину за довжиною та вагою.

Проте в архівних документах московського Розрядного приказу є дві грамоти про випуск мідних гривенників: у грамоті від 12 червня 1654 р. згадується царський указ про випуск гривенників, а в грамоті від 1 березня 1655 р. навіть сказано, що в Москві та інших містах царства «мідних полтинників. і півполтинників, і гривенників, і алтинників не приймають, і торгові люди ними не торгують» (переклад з рос.)⁷⁵. Якщо гривенники дійсно виготовлялися в Москві на державному монетному дворі, тоді їхня форма була, дуже ймовірно,

круглою та масивною, подібно до мідних полтинників і рублів Олексія Михайловича, а не овальною, як у дровових мідних копійок та алтинників. У такому разі, цілком можливо, їхній діаметр становив близько 16 міліметрів.

Оскільки великі мідні монети, згадані М. В. Білозерським у листі до Ф. О. Колодія, були в колекції з Могилевської губернії, де якраз із 1654 р. оперувало велике військо Олексія Михайловича, а московська залога в Могилеві розташовувалася до 1661 р., знахідка мідного гривенника з малотиражної гіпотетичної емісії 1654–1655 р. виглядає дуже ймовірною. Наполегливі намагання московських військовиків розплачуватися мідними монетами були одним із чинників конфлікту між московською адміністрацією та місцевим населенням колишніх земель Речі Посполитої. В Могилеві цей конфлікт сягнув апогею в 1661 р., коли повсталі міщани вбили кілька тисяч людей царя Олексія Михайловича і присягнули польському королеві, повернувши Могилів до складу польсько-литовської держави. У цій чи інших сутичках, у походах багаторічної російсько-польської війни на території Могилівщини в 1654–1661 рр. московські військовики мали багато можливостей загубити мідні монети з «царського жалування».

Ще одна загадка з листів, адресованих Ф. О. Колодію, – полтинник, згаданий К. В. Болсуновським у листі від 15 вересня 1904 р.: «Ваше доручення я виконав – убірний полтинник Петра І-го 1710 року купив по 6 р. через нагоду, щоб його Вам передати. Це добра річ і вельми рідкісний тепер екземпляр, хоча

⁷⁴ Kolodej, 1912, 4: 57.

⁷⁵ Mel'nikova, 1989: 200–201.

збереженості середньої»⁷⁶ (переклад з російської. Слово «убірний» в орфографії К. В. Болсуновського в листі: «убирный»).

У третьому виданні (1900 р.) відомого каталогу названо убірними (в російськомовному оригіналі – «уборная полтина») тільки один різновид полтинника 1704 р. (його названо дуже рідкісним, оцінено в 100 рублів) і 4 з 11 різновидів полтинників 1705 р., (ці 4 названо рідкісними, оцінено в 20, 25, 50 і 75 рублів). Полтинник 1710 р. у цьому каталозі має тільки 2 різновиди, обидва без епітета «уборный» чи якихось інших характеристик щодо портрету імператора. Один із різновидів полтинника 1710 р., охарактеризований фразою: «Напис починається від голови», оцінено в 4 р. 50 к., а інший, «напис починається від руки, вкрай рідкісна», – у 600 рублів. Найдешевші різновиди полтинників Петра I в цьому каталозі оцінено у 2 р. 50 копійок, але наявні в ньому також і кілька десятків різновидів із ціною від кількох десятків до кількох сотень рублів⁷⁷.

У каталозі В. В. Біткіна, виданому в 2003 р., російськомовна назва «уборная» для полтинника (полтини) також уживається лише для одного різновиду (дуже рідкісного) полтинника 1704 р. і для 4 різновидів полтинника 1705 року⁷⁸.

Ми бачимо поки що три можливих пояснення «убірному» полтиннику 1710 р.: 1) К. В. Болсуновський помилково написав «1710» замість «1705», але в такому разі дивує ціна, щонайменше, в рази нижча за каталожну ціну найдешевшого різновиду «убірних» полтинників; 2) К. В. Болсуновський назвав «убірним» різновид полтинника

1710 р., де «напис починається від руки, вкрай рідкісна», а в каталозі В. В. Біткіна цей різновид фігурує під номером 578, «з орденською стрічкою»; вбрання імператора в цьому різновиді дуже схоже на те, за яке декілька різновидів 1704 і 1705 рр. отримали назву «уборная»; але в такому разі дивно, чому монета коштувала В. К. Болсуновському у 100 разів дешевше від каталожної ціни, хіба що помилка в листі стосувалася ціни, тобто адресант не дописав два нулі; 3) версія з дуже низьким рівнем імовірності, але не можна її виключати: існував різновид полтинника 1710 р. із портретом, ідентичним тим портретам 1704 і 1705 рр., за які монета отримала назву «уборная»; у такому разі, цей різновид 1710 р. декілька разів зустрічали Ф. О. Колодій та К. В. Болсуновський, але жодного разу не зустрічав московський колекціонер, автор третього видання популярного каталогу, власник «Нумізматичного магазину В. І. Петрова в Москві», й не зустрічали консультанти останнього.

Висновки дослідження.

Перспективи подальших розвідок

Генерал-поручник Федір Олександрович Колодій, керівник оборони Кам'янця-Подільського у 1919 р., зробив дуже успішну кар'єру в Російській імператорській армії. У 1918–1920 рр., перебуваючи на генеральських посадах, відіграв велику роль у діях Армії Української Народної Республіки. Проте його нумізматична діяльність досі не була предметом наукового дослідження, майже не згадувалася науковцями. Встановлено, що Ф. О. Колодій був не просто шанованим серед нумізматів Російської імперії кін. 1890-х – поч.

⁷⁶ ЦДІАК, ф. 1196, оп. 1, спр. 189, арк. 26.

⁷⁷ Prakticheskoe, 1900: 65–68.

⁷⁸ Bitkin, 2003: 66–69, 71.

1910-х рр. як експерт, глибокий знавець обраної ним теми колекціонування – монети удільних східнослов'янських князівств, – але й активним суб'єктом торгівлі колекційними монетами, віддавав багато часу, сил, фінансових коштів цій діяльності, вів її винахідливо, з використанням багатьох рекламно-інформаційних засобів. Цю діяльність до 1903 р. він вів в умовах майже повної відсутності рекламної інформації про колег-нумізматів, а тому був вимушений докладати великих зусиль, щоб ретельно аналізувати інформаційний простір, ідентифікувати потрібних йому потенційних контрагентів для торгівлі та обміну колекційними монетами. Документи Фонду 1196 ЦДІАК, які стосуються діяльності Ф. О. Колодія, містять численні прояви нетворкінгу, який він здійснював для покращення своєї нумізматичної діяльності.

Паралельно з активністю колекціонера, нумізмата-експерта, консультанта, Ф. О. Колодій швидко робив кар'єру на державній службі. Те, що Ф. О. Колодію вдалося наприкінці XIX ст. закінчити Академію Генерального штабу, свідчить про високий рівень його працездатності, цілеспрямованості, когнітивних здібностей, схильність до аналітики. Подальше успішне багаторічне поєднання військової кар'єри з нумізматикою, тобто двох трудомістких, енерго- й часовитратних, змістовно відмінних один від одного напрямів діяльності, сприяло посиленню працездатності, самоорганізованості, інтелектуальної сміливості Ф. О. Колодія, розвинуло в ньому аналітичні здібності, вміння поєднувати увагу до дрібних деталей з охоплюванням широкого кола питань, навички орієнтування в нешаблонних ситуаціях,

маловивчених темах, в умовах невизначеності.

Колекціонування стало стимулом для налагодження нових соціальних контактів Ф. О. Колодія. На відміну від колекціонування російських імператорських монет, тобто найпоширенішої нумізматичної теми в Російській імперії, головна нумізматична тема Ф. О. Колодія була рідкісною, маловивченою в той час, тому вона вимагала посиленої аналітичної роботи й соціально-комунікаційних дій, інтелектуальної сміливості, широкого кола знайомств у багатьох віддалених регіонах. Ця тема привчала його, підданого Російської імперії, до думки, що на східнослов'янських землях можливе тривале існування багатьох держав без Російської імперії. Такій думці сприяло багаторічне спілкування з тверськими краєзнавцями, антикварами, археологами під час проживання у м. Твер, адже середньовічне Тверське князівство було суперником Московського й формально навіть називалося Великим із кін. XIV ст., а під владу Московського великого князівства потрапило лише в 1485 році. Ймовірно, також сприяли майбутній лояльності Ф. О. Колодія українській незалежності товариські, близькі стосунки з К. В. Болсуновським, ентузіастичним шукачем історичних рис української самобутності, неросійськості, а також із М. В. Білозерським, чия родина була дуже щільно пов'язана з українським національно-культурним рухом, спілкування з іншими представниками українських козацько-старшинських родів. Вочевидь, особливості нумізматичної діяльності, описані в дослідженні, стали суттєвим чинником того, що Ф. О. Колодій у 1918 р. виявився психологічно більше, ніж більшість його

колег за державною службою в імперії, готовий до прийняття нової політичної реальності, Української Народної Республіки, активної відповідальної служби цій республіці в надзвичайно складних умовах.

Також проаналізовано та описано деякі особливості рекламно-інформаційної діяльності київських нумізматів та їхніх колег з інших міст останньої чверті XIX – поч. 1910-х рр., яка велася для поповнення колекцій або продажу монет. Завдяки проведеному дослідженню виявлено низку таких повідомлень нумізматів кінця 1890-х – середини 1900-х рр., які дають підстави для нового погляду на особливості обігу мідних монет царя Олексія Михайловича в 1650–1660-ті рр. та на класифікацію полтинників 1704–1710 років. Виявлено ознаки нумізматичної діяльності низки осіб, зокрема й видатних особистостей, належність яких до торгівлі

колекційними монетами була не відомою або мало відомою їхнім біографам.

Встановлено час складання та деякі особливості цільової аудиторії знайденого у Фонді 1196 ЦДІАК списку осіб, які, на думку автора списку, мали безпосередній зв'язок з торгівлею колекційними монетами в Російській імперії.

Подальше вивчення листування Ф. О. Колодія, ознайомлення з написаними ним листами в інших архівних фондах і колекціях, дозволять глибше проаналізувати його психічні риси, скласти реалістичний психологічний портрет і, таким чином, сприяти розвитку перспективного напрямку наукових і практичних досліджень – вивчення взаємного впливу індивідуальних психічних рис, любительсько-нумізматичної, службової та професійної діяльності індивіда.

References

- Androsova-Baida, D. O., Barabash N. O.** (2011). Peterburh v istorii rodu Bilozerskykh (u XIX – na pochatku XX st.). [Petersburg in the history of the Belozersky family (in the 19th – early 21st centuries)]. *Literatura ta kultura Polissia*. [Literature and culture of Polissya] Nizhyn, 2011. Issue 66. 98–106. [in Ukrainian].
- Belozerskij, N. V.** (1903). Spravochnaja kniga dlja kollekcionerov pamjatnikov stariny v Rossii (preimushhestvenno monet). [A reference book for collectors of antiquities in Russia (primarily coins)]. S.-Peterburg. [in Russian]. [in Russian].
- Bitkin, V. V.** (2003). Svodnyj katalog monet Rossii. Chast' I (1699–1740). [Consolidated catalog of Russian coins. Part I (1699–1740)]. Kiev: Junona-Moneta, 2003. [in Russian].
- Bolsunovskij, K. V.** (1903). Russkie monetnye grivny, ih formy i proishozhdenie [Russian hryvnja coins, their forms and origins]. Kiev: Tip. V. A. Girich. [in Russian].
- Bolsunovskij, K. V.** (1908). Russkie monetnye grivny, ih formy i proishozhdenie. S dvumja tablicami risunkov [Russian hryvnja coins, their forms and origins. With two tables of drawings]. Kiev: Tip. V. A. Girich, 1908. [in Russian].
- Boyko-Gagarin, A., Korpuseva, I.** (2023). Platinum Coins. Kyiv: FOP M. M. Zahreba.
- Fedor Aleksandrovyh Kolodeev.** [Fyodor Alexandrovich Kolodeev]. (n.d.). *Geni.com*. <https://www.geni.com/people/Федор-Колодеев/6000000027946252462>. [in Russian].
- Glavnye sotrudniki zhurnala “Staraja moneta”.** (1912). [The main staff of the magazine "Staraja moneta"]. Staraja moneta. [Old coin]. Issue 9. 31. [in Russian].

- Gromachevskij, S. G.** (1904). Bibliograficheskij ukazatel' literatury po russkoj numizmatike. [Bibliographic index of literature on Russian numismatics]. Zhitomir. [in Russian].
- Dubman, B.** (2012). Istorija Zhitomira. Dom notariusia Gromachevskogo. *Zhivij zhurnal* (December 7). <https://zhzh.info/publ/4-1-0-5408>. [in Russian].
- Hanevich, V. A.** (2012). *Poljaki v Tomske (XIX–XX vv.) = Polacy w Tomsku (XIX–XX stulecia): biografii [Poles in Tomsk (19th–20th centuries): biographies]*. Ed. By T. V. Galkina. Tomsk : Tomskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet [Tomsk State Pedagogical University]. [in Russian].
- Horska, N.** (n.d.). Vydannia z knyhozbirni Fedora Oleksandrovycha Kolodiia [Editions from the book collection of Fedir Olexandrovich Kolodii]. Natsionalna istorychna biblioteka Ukrainy. https://nibu.kyiv.ua/projects/nepovtorni_rysi_knig/Fedor_Kolodij/. [in Ukrainian].
- Kolodej, F.** (1912). Zametki po russkoj numizmatike. [Notes on Russian Numismatics]. *Staraja moneta*. [Old coin]. Issue 3. 43–44. [in Russian].
- Kolodej, F.** (1912). Zametki po russkoj numizmatike. [Notes on Russian Numismatics]. *Staraja moneta*. [Old coin]. Issue 4. 56–57. [in Russian].
- Komaha, V. A.** (2013). Bokarius Nikolaj Sergeevich – odin iz osnovatelej i pervyj rukovoditel' Har'kovskogo nauchno-issledovatel'skogo instituta sudebnyh jekspertiz (k 90-letiju osnovanija Har'kovskogo NIISJe). [Nikolai Sergeevich Bokarius – one of the founders and first director of the Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations (on the 90th anniversary of the Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations founding)]. *Juridicheskie zapiski*. [Legal notes]. Issue 2. 122–130. [in Russian].
- Kucheruk, O. S.** (1992). Karlo Vasylovych Bolsunovskiy (1838–1924). [Karl Vasilyevich Bolsunovsky (1838–1924)]. *Arkheolohiia*. [Archaeology]. Issue 3. 114–123. [in Ukrainian].
- Lugacheva, I.** (2020). Ikonopisec Iosif Andreevich Pankryshev. [Icon painter Iosif Andreevich Pankryshev]. (January 26). <https://hram-kurkino.ru/ikonopisec-iosif-andreevich-pankryshe/>. [in Russian].
- Mel'nikova, A. S.** (1989). Russkie monety ot Ivana Groznogo do Petra Pervogo (istorija russkoj denezhnoj sistemy s 1533 po 1682 god). [Russian coins from Ivan the Terrible to Peter the Great (history of the Russian monetary system from 1533 to 1682)]. Moskva: Finansy i statistika. [in Russian].
- Millionnaja ul., 38.** Zhiloy dom Shtaba gvardejskogo korpusa. (n.d.). [Residential building of the Guards Corps Headquarters]. *Arhitekturnyj sajt Sankt-Peterburga*. <https://www.citywalls.ru/house3553.html>. [in Russian].
- Nikolaj Vladimirovich Mjatlev** (1872–1929). [Nikolaj Vladimirovich Mjatlev (1872–1929)]. (n.d.). *Geni.com*. <https://www.geni.com/people/Nikolaj-Mjatlev/6000000091212211498>. [in Russian].
- Novickij Evgenij Fedorovich.** [Novickij Evgenij Fedorovich]. (n.d.). *Russkaja armija v Pervoj mirovoj vojne*. [The Russian army in World War I]. <http://www.grwar.ru/persons/person/505>. [in Russian].
- Obshhestvo revnitelej voennyh znaniy.** [Society of Enthusiasts of Military Knowledge]. (1911–1915). Voennaja jenciklopedija. [Military Encyclopedia]: [v 18 t.]/ V. F. Novicky & others (ed.) S-Petersburg: Tip. t-va I. D. Sytina.

https://ru.wikisource.org/wiki/ВЭ/ВТ/Общество_ревнителей_военных_знаний.
[in Russian]

- Pamjatnaja** knizhka Mogil'jovskoj gubernii na 1900 g. [Commemorative book of the Mogilev province for 1900] / (1900). Mogil'jov. [in Russian].
- Pamjatnaja** knizhka Novgorodskoj gubernii na 1901 g. [Commemorative book of the Novgorod province for 1901]. (1901). Novgorod. [in Russian].
- Popelnytska, O.** (2022). Z istorii ukrainskoi numizmatyky kintsia XIX – pershoi chverti XX st.: lystuvannia K. V. Bolsunovskoho ta M. H. Zakharevycha-Zakhariievskoho z naukovoho arkhivu Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. [From the history of Ukrainian numismatics of the late 19th – first quarter of the 20th century: correspondence between K. V. Bolsunovsky and M. G. Zakharevich-Zakharievsky from the scientific archives of the National Museum of the History of Ukraine]. *The Ukrainian Numismatic Annual*. 331–352. [in Ukrainian].
- Prakticheskoe** rukovodstvo dlja sobiratelej monet russkih, udel'nyh, knjazheskih, carskih i imperatorskih, chekanennyh s 980 g. po 1900 g., a takzhe i monet, chekanennyh dlja Pol'shi, Gruzii i Finljandii. Zolotyh, platinovyh, serebrjanyh i mednyh s risunkami, raz"jasneniem raznovidnostej i s oboznacheniem sushhestvujushhih na nih v nastojashhee vremja cen. [A practical guide for collectors of Russian, appanage, princely, tsarist, and imperial coins minted from 980 to 1900, as well as coins minted for Poland, Georgia, and Finland. Gold, platinum, silver, and copper coins with illustrations, explanations of their varieties, and indications of their current prices]. 3rd ed. (1900). Moscow: Numizmaticheskij magazin V. I. Petrova v Moskve. [in Russian].
- Pyrih, R.** (2022). Kolodii Fedir Oleksandrovyh. *Entsyklopedychnyi dovidnyk "Diiachi Ukrainskoi revoliutsii 1917–1921 rr."*. [Encyclopedic reference book "Figures of the Ukrainian Revolution of 1917–1921"]. Zoshyt 1. Naukovo-dovidkove vydannia. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
- Tine, M. Sh.** (1902). Katalog s ottiskami russkih redkih monet: zolotyh, platinovyh, serebrjanyh i mednyh, chekanennyh s 1699 g. po 1897 god vkljuchitel'no, sostavljajushhie redkost'. [A catalogue of rare Russian coins: gold, platinum, silver and copper, minted from 1699 to 1897 inclusive, which constitute a rarity]. Rovno. [in Russian].
- Tine, M. Sh.** (1909). Sbornik arheologicheskikh, numizmaticheskikh i filatelisticheskikh izvestij. [Collection of archaeological, numismatic, and philatelic information]. Rovno. [in Russian].
- Tine, M. Sh.** (1910). Katalog russkih redkih monet: zolotyh, platinovyh, serebrjanyh i mednyh, chekanennyh s 1699 g. po 1905 god vkljuchitel'no, sostavljajushhie redkost'. [Catalog of Russian rare coins: gold, platinum, silver, and copper, minted from 1699 to 1905 inclusive, constituting a rarity]. Rovno. [in Russian].
- Tine, M. Sh.** (1912). Katalog redkih rossijskih mednyh, serebrjanyh, zolotyh i platinovyh monet, chekanennyh s 1699 g. po 1897 god vkljuchitel'no, sostavljajushhie redkost'. [A catalog of rare Russian copper, silver, gold, and platinum coins minted from 1699 to 1897 inclusive, which constitute a rarity]. Rovno. [in Russian].
- Tynchenko, Ya.** (2007). Ofiterskyi korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1917–1921). [Officer Corps of the Army of the Ukrainian People's Republic (1917–1921)]. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].

Tolstov, V. A. (2010). Cherepnin Aleksej Ivanovich : (k 170-letiju so dnja rozhdenija arheologa, numizmata, predsedatelja Rjazanskoj uchenoj arhivnoj komissii). [Cherepnin Aleksey Ivanovich: (on the 170th anniversary of the birth of the archaeologist, numismatist, chairman of the Ryazan Scientific Archival Commission)]. *Kalendar' znamenatel'nyh i pamjatnyh dat Rjazanskoj oblasti na 2011 god* / ROUNB imeni Gor'kogo. Rjazan': Servis. [in Russian].

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКИЙ
НУМІЗМАТИЧНИЙ
ЩОРІЧНИК

THE UKRAINIAN
NUMISMATIC
ANNUAL

Випуск

9

Issue

Комп'ютерна верстка: Каліч О.Г.

Дизайн обкладинки: Каліч О.Г.

Підписано до друку 27.12.2025 р. Формат 60x84 1/8.

Папір офсет. Гарнітура Times, Inscription.

Наклад 300. Зам. № 763. Ум. друк. арк. 55,75

Виготівник: ПП «Ексклюзив-Систем»,

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4470 від 17.01.2013 р.
25006, Кіровоградська обл., м. Кропивницький, вул. Шевченка, 25